

Drengen Ole Madsen

Af ESPER LØNBORG, Rosenvænget 21, Snedsted.

Den 12. januar 1701 var en lille tjenestedreng, Poul Madsen, i færd med at fodre dyrene i Snedsted præstegård. Han manglede blot lidt hø til nogle af kreaturerne og gik derfor ind i laden for at hente et bundt hø. Mens han tumlede med at skrabe tilstrækkeligt hø sammen, fik han pludselig fat i en hånd. Det var et ret makabert fund, den lille tjenestedreng her havde gjort, thi ved nærmere undersøgelse viste det sig, at det var hånden på et delvis opløst og helt ukendeligt lig af en dreng.

Der blev naturligvis straks indgivet anmeldelse til herredsfogeden i Hassing, som den 15. januar lod foretage ligsyn på stedet, af nogle dertil af herredsretten udpegede personer under ledelse af amtsfuldmægtig Poul Pedersen i Thisted. Af dette ligsyn fremgår det, at der må være tale om et lig, der har ligget længe i laden, idet det var delvis forrådneth, og at det derfor var umuligt at identificere det på grundlag af ansigtstrækkene m.m. Men foruden de af retten udpegede personer deltog også præstens tidligere avlskarl Oluf Madsen fra Skjoldborg i ligsynet, og han kunne på grundlag af de klædningsrester, som endnu var tilbage, fastslå, at det måtte være liget af hans søn Ole, som indtil sommeren 1700 havde tjent som gåsdreng for præsten i Snedsted, magister Holger Sørensen Schandorph. Dette udsagn blev yderligere bekræftet af to andre af magister Holgers tjenestekarle nemlig forkarlen Peder Andersen og Christen Nielsen Harslev.

Ved et retsmøde i Hassing-Refs Herredsting den 3/2 1701 blev dette ligsyn ”afhjemlet”. Til dette retsmøde var stævnet præsten, hans kone Anne Eleonora Lesle, deres børn, tjenestefolk samt alle sognemænd i Snedsted for at afgive vidneudsagn i sagen.

Af dette retsmøde fremgik det, at Ole Madsen havde tjent i Snedsted præstegård indtil sommeren 1700, da han var løbet af sin plads, men var blevet fundet i Thisted igen hen imod slutningen af høsten af Christen Harslev, da denne var sendt ind for at forrette nogle ærinder for magister Holger hos byfoged Iver Pedersen.

Da Christen Harslev kom ud fra byfogedens kontor, opdagede han, at Ole Madsen havde taget hans hest og red på den op og ned ad gaden. Ole fik lov til at ride med tilbage til Snedsted, det vil sige: Da de nåede præstegårdens ladeport, råbte Christen Harslev til folkene derinde, at de skulle lukke op, og idet Ole Madsen hørte præstens stemme inde fra laden, blev han bange og lod sig glide ned fra hesten og fortsatte i løb nord om laden vest på, og ifølge en ung pige på nabogården smuttede han ind gennem et hul i laden og gemte sig. Her har han ifølge de to tjenestekarle opholdt sig nogle dage, og i den tid fik han mad båret ud fra præstegårdens køkken, uden at præsten eller hans kone vidste noget herom.

Foruden de to tjenestekarle afhørte man også en ung pige, der havde tjent i præstegården samme sommer, samt de fleste af Snedsteds sognemænd, og alle uden undtagelse bedyrer de deres totale uvidenhed om årsagen til drengens forsvinden og hans senere død. Desuden hævder de alle, at de ikke har set ham, siden han løb af sin plads. Afhøringen af sognets beboere fortsatte de to næste tingdage nemlig den 10. og 17. februar.

Blandt de mennesker, man især var interesseret i at afhøre, var også en pige ved navn Maren Jepsdatter fra Skjoldborg, der i sommeren 1700 var fårehyrde for folk i Snedsted og netop var i kost hos magister Holger. Men sandsynligvis var retten under de tre første forhør i Hassing blevet meget skeptisk overfor den massive tavshed, ja, næsten uvilje til at udtale sig, man her stødte på. I hvert fald blev Maren ikke afhørt på tinget, men derimod i sit hjem den 19. februar af folk fra retten i Thisted også under ledelse af Poul Pedersen.

Ved dette forhør kunne Maren forklare, at en dag, da hun stod i fårestien, og skulle til at lukke fårene ud på overdrevet, så hun præsten komme ad kirkestien ned imod præstegården, og neden for diget mødte han Ole Madsen, der med en kæp i hånden gik og vogtede præstens gæs. Præsten greb nu efter kæppen for at tage den fra drengen, men i det samme snublede han over en sten. Da han igen kom op, greb han om drengens håndled med den ene hånd og om kæppen med den anden og gav Ole 2-3 slag på ryggen med kæppen, hvorved denne knækkede. Men præsten fortsatte blot med at stikke drengen i siderne og andre steder med grenstumpen, alt imens han råbte til tjenestekarlen Christen Harslev, at han skulle løbe hjem i præstegården og skaffe noget bedre at slå med. Så blev det åbenbart for meget for den lille pige, i hvert fald gik hun ind i huset igen, og da hun lidt senere kiggede ud ad vinduet, var både præsten og drengen borte.

Det var nu ganske naturligt, at retten fandt det absolut nødvendigt at undersøge disse udsagn, og for at vidnerne ikke skulle lade sig påvirke af præsten, fandt man det sikrest at isolere de to hovedvidner, nemlig Peder Andersen og Christen Harslev, hvoraf i hvert fald den sidstnævnte i henhold til Maren Jepsdatters udsagn måtte have vidnet falsk i retten i Hassing den 3. februar. Han havde der påstået, at han ikke havde set Ole Madsen, siden han havde bragt ham med fra Thisted.

De to tjenestekarle blev derfor arresteret allerede den næste dag, nemlig søndag den 20. februar, da Poul Pedersen, amtsmandens fuldmægtig Knud Riber Pedersen med hunde og adskillige bevæbnede mænd mødte op i præstegården under gudstjenesten og tog de to karle i forhør. Da præsten og hans kone kom hjem fra kirke, blev de to arrestanter ført med ind i stuen, hvor der opstod et sandt skænderi mellem præsten og Poul Pedersen, så sidstnævnte følte sig foranlediget til at tage til sin kårde, mens præsten truede med at kaste et glas i hovedet på Poul Pedersen og brugte udtryk som: ”Da skal djævelen da også besætte Eder”. Men øvrighedens håndhævere insisterede på, at de to karle skulle føres til Thisted, og forlangte at få stillet en vogn til rådighed. Dette fik præsten til at tilbyde at stille kaudion for de to karle for ikke at miste den nødvendige arbejdskraft, men nok mere for ikke at lide den tort at se dem ført til Thisted som fanger.

Resultatet blev da, at de to karle fik lov til at ride på to af præstens heste. Ankommet til Thisted blev karlene først kørt ind til Poul Pedersen, dernæst til amtsforvalter Jens Hansen, der lod dem anbringe hver for sig og lod dem bevogte med to fangevogtere.

Lørdag den 26. februar blev Peder Andersen afhørt hos byfogeden i Thisted. Men eftersom han ikke var hjemme på det tidspunkt, drengen fik klø af præsten, kunne han ikke tilføre sagen nye oplysninger.

To dage senere blev Christen Harslev afhørt. Han oplyste, at årsagen til, at Ole kom af sin puds, var, at han ikke var omhyggelig nok, men gik i by og lod gæssene gå både i præstens og andre folks korn. Desuden blev det påstået, at han havde stjålet forskellige småting i præstegården. Dernæst gentager han beretningen om, hvorledes han fandt Ole i Thisted og lod ham ride med hjem til Snedsted, uden at røbe overfor ham, at han faktisk havde ordre fra magister Holger til at pågribe ham, hvor han fandt ham. Dernæst forklarede han, at han ikke så drengen før et par dage senere, ved sammenstødet mellem præsten og Ole vest for laden. Dette optrin beskriver han samstemmende med Maren Jepsdatter og fortæller, at magister Holger bad ham løbe hjem i stalden efter noget at slå med. I første omgang lader han, som om han ikke hører det, men da magister Holger gentager ordren endnu mere vredt, tør han ikke andet og henter et grimeskaft, som præsten slår videre med, alt imens drengen grædende beder: "Ah hjertefader, lad mig for Guds skyld være". Endvidere beretter han, at drengen derefter opholdt sig i laden og lå næsten nøgen på nogle klæder og var frygtelig tilredt af de slag, han havde fået. Men eftersom det var Christen Harslevs hovedopgave at ride rundt i landet for præsten og forrette dennes ærinder, så han aldrig mere drengen i levende live.

På spørgsmålet om, hvorfor han ikke havde afgivet dette vidneudsagn på Hassing Herredsting den 3. februar, svarede han direkte, at eftersom han var i magister Holgers tjeneste, frygtede han, at han ikke ville få sin løn, hvis han sagde sandheden, og magister Holger havde sagt til ham, at han skulle vidne, at han ikke kunne huske mere end den sidste gang, drengen red med ham, samt at han ikke havde set Ole siden.

Efter disse afhøringer afholdtes det egentlige retsmøde i Thisted den 12. marts, hvor disse protokollerede udtalelser fremlægges, og hvor magister Holger naturligvis prøver at gendrive dem og sværger, at han ikke har set drengen levende, siden han forlod gæssene.

Sammenlagt blev der holdt 10 retsmøder i Thisted og Hassing, hvoraf det tydeligt fremgår, at anklagemyndigheden, repræsenteret ved Poul Pedersen, gør alt for at påvise, at de klø, som magister Holger gav drengen, var direkte årsag til dennes død. Lige så tydeligt fremgår det, at magister Holger først forsøger at skjule, at han på noget tidspunkt skulle have slået drengen, og da det endelig bliver klart gennem Maren Jepsdatters vidnesudsagn, søger han at fremstille sagen således, at Ole, også efter at han har fået klø (hug), har vogtet gæssene, og først nogen tid derefter forsvandt, således at dødsårsagen må være en helt anden. Det er også tydeligt, at magister Holger har sine håndgangne mænd, der vidner til fordel for ham, og hans kone fremlægger en skriftlig attest med sin version af begivenhedernes gang.

Senere under sagen bekræfter en ung mand, Niels Jacob Rybjerg, der logerede i Sønderhå præstegård, at denne attest har han på begæring af magister Holger nedskrevet direkte efter magister Holgers diktat, og at hustruens andel har bestået i, at hun nikkende har bekræftet dens indhold.

Men magister Holger søger som den drevne taktiker, han er, med sit gode kendskab til loven (Danske Lov), at finde anklagemyndighedens svage punkter, og det gør han ved at henvise til DL. 1-13-2, der siger, at ingen er pligtig at vidne uden for sit værneting, og det vil i denne sag sige til Hassing-Refs Herredsting. Han rejser derfor med biskoppens og stiftamtsmandens hjælp sag mod anklagemyndigheden ved en sættemøde i Thisted med følgende anklagepunkter:

1. De har anordnet 4 ekstraordinære retter.
2. Anmasset sig landstingets og overrettens myndighed at forhøre vidner. 1-13-25.
3. Draget vidner fra deres værneting. 1-13-2.
4. Uden varsel til ham (deres hosbond) foretaget denne forretning.
5. Har arresteret vidner.

Derudover nedlægger præsten krav om erstatning for afsavn af sine tjenestefolk. Ved et retsmøde den 21/5 kan denne domstol kun afsige den kendelse, at denne sag udelukkende afhænger af udfaldet af sagen om den døde dreng. Dernæst støvner amtsforvalter Jens Hansen magister Holger til dom i sagen den 9/6, men straks udtager magister Holger contrastævning mod Jens Hansen med følgende punkter:

1. Christen Harslev dømmes som meneder. (idet han jo under ed havde vidnet falsk ved retten i Hassing den 3/2; På krav fra magister Holger?).
2. Magister Holger frifindes.
3. Amtsforsvalteren giver ham en undskyldning og betaler sagens omkostninger.

Det sidste retsmøde i sagen holdes i Hassing den 30/6, hvor Poul Pedersen endnu en gang under retsbelæring forsøger at overbevise retten om de indicier, der peger på magister Holger, ikke mindst at han har forsøgt at påvirke vidnerne til at vidne imod bedre vidende. Samme dag falder kendelsen: "Da efter tiltale og tingsvidner og denne sags beskaffenhed kendes således: Eftersom ingen klar oplysning af de i sagen førte vidner kan fornemmes, hvo den døde dreng Ole Madsens banemand skulle være, så derefter dom på banemand kan falde, men sagen findes langt mere tvivlsom, eftersom de førte vidner i sagen fandtes en del stridende imod hinanden og en del ustandige, da vides ej rettere herom for retten at kende efter lovens 1-16-6 end sandemænd jo bør i sagen opkræves og dømme derom og efter loven gøre deres toug. De øvrige sager udsættes." Danske Lov 1-16-6: Naar Drab skeet er / og der tviflis om Manddraberen / da skulle Sandemænd dertil af Eftermaalsmanden opkrævis paa første Ting / efterat Gierningen er skeet / og den dræbte findis / det første mueligt er / Sandemænd opkræve; End forsømmer Husband det / da kommer det Kongens Amtmand at gjøre".

Om disse sandemænd har været i funktion, vides ikke, men derimod blev sagen mellem Jens Hansen og magister Holger anket til Viborg Landsting, hvor den kom for retten i november samme år.

Da sagen blot blev fremlagt, og der ingen afhøringer blev foretaget, blev sagen optaget til dom med det samme.

Denne dom kan vi desværre ikke se, da dombøgerne for Viborg Landsting mangler for perioden 1666-1719.

Der er imidlertid ingen tvivl om, at magister Holger må være blevet frikendt, eftersom han fortsatte som præst i Snedsted i endnu 35 år indtil sin død i 1736. En periode fra 1722 var han provst over Hassing-Refs herreders provsti.

KILDER:

1. Hassing-Refs herreds tingbog for 1701.
2. Thisted Bytings tingbog for 1701.
3. Viborg Landstings justitsprotokol.

De samlede referater af de i sagen afholdte retsmøder er af undertegnede samlet i et lille hæfte, der findes på Lokalhistorisk Arkiv i Thisted og på Snedsted Bibliotek.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy, Mors og Vester Hanherred 1986, side 26-31).